

55964

Központi

1657

1987/2 34

MAY 1987

TARTALOM:

A történelemoktatás problémáiról - B.N. cikke	1
Párizs '86 - Kuti Ágnes és Pesti Ágnes fordítása	11
Hagyomány - T.A.	15
Levél - V.M.	16
MEMENTO - H.Z.	17
Iránytű - H.Z.	18
Soós Zoltán: Hadijátékok - Cs.P.	19
A GTI jelenti	

A JATE BTK KISZ-BIZOTTSÁGÁNAK KIADVÁNYA 1987/2

gondolat-

Jel

Szerk.: A szerkesztőbizottság

Főszerk.: Tóth István

Cím: 6722 Szeged Egyetem u. 2.

Történeti Szakkönyvtár

Eng.: Sényei Zoltánné

pld.: 350

A felsőoktatási intézményekben folyó
történelemoktatás legfontosabb problémáiról...

Humán felsőoktatásunk válságban van. Ezt tükrözi a végzetek jelentős részének a társadalmi elvárásokhoz képest gyenge felkészültsége és az intézményekben tapasztalható, diákokra és oktatókra egyaránt érvényes rossz közérzet, közömbösség, kiábrándultság a közéleti és a szakmai munka iránt. Ez jellemző a történelem szakokra is.

A következőkben, a címben kijelölt témakör feltárásához három különböző területet kell megvizsgálnunk: a felsőoktatás tartalmi és szerkezeti válságát (1.), a történetudomány jelenlegi helyzetében végbemenő változásokat (2.), a felsőfokú történeti képzés speciális problémáit, jelenlegi ellentmondásos helyzetét, a társadalmi elvárásokhoz és a tudományossághoz képest nem megfelelő színvonalát (3.).

0.1. Ennek az írásnak nem célja megoldási módok és alternatívák kidolgozása. Ezek eredményesen, szemléletváltozással együtt mindig az adott helyzet és a személyi feltételek meglétekor különböző formában alakulhatnak ki. Fontosnak tartam azonban az átfogó feltáró kritikát, e tárgyban /is/.

0.2. A következőkben leírtak általánosságai érvényesek valamennyi humán felsőoktatási intézményre. Konkrét példáim és tapasztalataim a szegedi bölcsészkarra vonatkoznak, mivel legjobban ezt ismerem.

1. A felsőoktatás válságát vizsgálva a problémáknak három szintjét különíthetjük el.

1.1. Háttérben legáltalánosabban anyagi és szemléleti kérdések állnak. (Arra az általános társadalmi és gazdasági válságra, amely e válság háttérében áll, nem kívánok kitérni.)

1.1.1. A politikai vezetés a gazdaság jelenlegi helyzetében nem tudja biztosítani a felsőoktatás számára a szükséges anyagi támogatást. Ez a bölcsész képzésre nézve halmozottan hátrányos helyzetet jelent, mert a szűkös lehetőségek között elsősorban a műszaki jellegű képzés szintentartását és fejlesztését tartják szem előtt. A támogatás, munkaadás lehetőségével rendelkező vállalatok természetesen a műszaki- és természettudományi intézményekhez kapcsolódnak. A bölcsészkarok emelkedő hallgatói létszámát és az ezzel nem emelkedő oktatói létszámot és béreket figyelembe véve, már nemcsak az elengedhetetlen fejlesztéshez, de a szintentartáshoz (majd duplájára növekedő szeminárium csoportok oktatásának kérdése) is csak szűkösen elegendő az állami költségvetés támogatása.

1.1.2. A válságos helyzet másik háttértényezője, oktatási rendszerünk történetileg kialakult "porosz" jellege. (A kifejezést érték- és leírókategóriaként egyaránt érvényesnek tartom.) Képzési rendszerünk lényegében, még mindig a reprodukcióra és nem a kreativitás fejlesztésére épül. Nem a lexikális tudás megszerzését és a számonkérést ellenzem, hanem

értelmetlennek látom azt a rendszert, amelyben vizsgáról-vizsgára majd mindent megtanul, majd szinte mindent elfelejt a hallgató. (Ezt bizonyítják a szigorlatok, államvizsgák színvonala is.) Az egyetemen sem mód, sem idő nem áll arra rendelkezésre, hogy az ismeretanyag beépülhessen. Magas óraszám, sok vizsga rövid felkészülési időkkel, számonkérés: ami legtöbbször az elolvasott mennyiség kikérdezéséből, vagy összefoglalásából áll, nem teszi lehetővé az elmélyülést; az ismeretek tényleges beépülését. A nyelvszakosok körében elterjedt vélemény az, hogy az egyetemre kerülés előtt, arra készülve jobban beszéltek az adott idegen nyelven, mint az egyetemen 2-3 év elteltével. Erre egyes tanszékeken már megszületett a válasz is: a nyelvet nem az egyetemen kell megtanulni.

Egy kreativitásra épülő képzés hosszú folyamat eredményeként alakulhat ki. A szerkezeti és személyi feltételek szükséges megváltozása közül az utóbbit tartom fontosabbnak. (Pl. a házidolgozattal való számonkérés nem old meg semmit, ha az oktató nem foglalkozik személyesen is a diákkal.)

A jelenlegi vizsga és reprodukció központú szemlélet nemcsak az oktatók, hanem a hallgatóság jelentős részének is sajátja. Kedvező, mert a legkisebb ráfordítással a legnagyobb kibúvási lehetőséget biztosítja az "igazi megmérés" alól.

A fenti szemléleti problémák nem kizárólagos, de meghatározó okai annak, hogy a hallgatók (de talán az oktatók jelentős része is így van vele) nem érzik igazán fontosnak az egyetemen folytatott tevékenységüket, nem érzik azt magukénak. Így az egyetem nem mint testület, mint szolgáltató intézmény, tevékenységi lehetőség, hanem mint egy szükséges rossz, számonkérő egység jelenik meg.

1.2. Az általánosságok szintjén maradván két olyan konkrétabb kérdést kell felvetni, ami nélkül az átfogó és eredményes reform nem működhet. Ezek: az egyetemi autonómia és a szakok számának kérdése.

1.2.1. A felsőoktatási intézmények (erőpozícióikhoz mérten) az anyagiak, az adminisztratív szabályzók és a létszámgazdálkodást tekintve a művelődési minisztériumnak vannak alárendelve. Ez utóbbi intézmény természetesen kevésbé ismeri a helyi adottságokat, mégis döntő (hatósági) szava van a felvett hallgatók létszámát, vagy a bér- és létszámgazdálkodást illetően.

Egy olyan anyagi és szervezeti függetlenség, amelyben az egyetem saját költségvetését a saját maga belső igényei szerint intézné egy jobb (önálló) létszámgazdálkodással, a meglévő anyagiak rugalmasabb és célszerűbb kihasználásával, a karoknak adott nagyobb autonómiájával járhatna. Ez lenne az egyetemi és a kari tanácsok önállóságának megnövelésén túl annak az előfeltétele, hogy sajátos profilú egyetemi oktatás alakuljon ki a különböző (vidéki) központokban (is).

Ezzel az autonómia igényvel szemben ellenérvként fölhozható, hogy mindez provincializálódáshoz vezetne. A meglévő személyi és helyi adottságokból adódóan sok esetben jelentkeznének ilyen tendenciák, amelyeket azonban egy hosszabb távon kialakuló teljesítményelvű szelekciós rendszerben korlátozni lehetne. Az egyetemi képzés múltjából adódóan bizonyos, hogy a szükséges minőségi munkához elengedhetetlenül fontos a tevékenység magáénak való érzése, az "egyetem

kérdésekkel egybefűzve a kiadott kötelező olvasmányokat és mindehhez megjegyzéseket fűz. Az ilyen szemináriumok csak akkor eredményesek, ha az oktató gondolkodásmódjával és személyiségével is tud hatni. Vagy abban az esetben, ha a vizsgához szükséges olvasmányokat veszik végig.

A harmadik típus, amikor az oktató előad és néha kérdéseket tesz fel. A szemináriumok alacsony hatásfokkal működnek. A hallgatók a legtöbb szemináriumon nem érzik jól magukat, nem aktív résztvevők. A házidolgozatok, írásos beszámolók ritkák, bár egyre több az évközi órai írásos számonkérés. Az előbbiekkal épp úgy, mint a referátumokkal a legnagyobb gond az, hogy az oktatók többsége csak irodalmat ad meg, de a készülő munkával folyamatában nem foglalkozik. Ennek a személyes törődésnek a hiányát az egyetemen folyó gyakorlati munka legnagyobb gyengéje. A fontos módszertani ismereteket a szemináriumon kellene átadni. Mégpedig azt, hogy hogyan kell cédulázni, egy referátumot megszerkeszteni, bírálni, ismertetni, valamilyen szöveget módszeresen elemezni. Hiába tanítanak tudományos módszertant az első években, ha azt rendszeres munkával nem építetik be a hallgató tudásanyagába. Jelenleg az egyetemi szemináriumok nem töltik be alapvető funkciójukat, az áttekinthető bibliográfiai ismeretek- illetve a forráskritikai, elemző tudás megszerzését és elmésztését.

Kitérő megjegyzés egy ellentmondásról. Miközben a hallgatóknak mindenféle feladatokat adnak, sokaknál lehet tapasztalni hogy úgy érzik, hogy nincs semmihez közük, nincs olyan tevékenység ami igazán érdekelné, amit magáénak érezne. A középiskolai érdeklődést és szorgalmat az egyetemen tehetetlen téblábolás váltotta fel. Önállóságával igazából nem tud mit kezdeni. Mert hiányoznak az egyetemről azok az oktatók, vonatkoztatási személyiségek, akik érdekes és értelmes feladatokra tudnák motiválni. Akik tanácsaikkal segítenék és munkájának, tudásának objektív bírálói lennének.

1.3.3. Az egyetemi tananyag túlnyomó többségét a hallgatóság rövid felkészülési idővel a vizsgákra "tanulja meg". Ez azonban valójában nem elsajátítás, mert a többség néhány hét múlva már alig emlékszik valamire az anyagból, csak részletek és esetleg a nagyobb összefüggések vázlatai maradnak meg. Jellemző az, hogy a szigorlatokra szinte mindent újra kell tanulni. Más karokhoz viszonyítva a bölcsész vizsgaeredmények a már többször említett leterheltség ellenére is jók. Ez azonban elsősorban egyes oktatók ál-liberalizmusából és az egzaktnak semmiképpen nem mondható szóbeli számonkérés hiányából adódik.

Fölösleges teherként jelentenek a szigorlatok, ahol rendszerint átfogó kérdések helyett, újból a kollokviumok anyagát kérik vissza. Teljesíteni lehet-e pl. a másodéves magyar-történelem szakosok szigorlati olvasmánykötelezettségeit, a 35 ezer oldalt? Évközi az előzetes felkészülésre nincs idő, így egyre gyakoribb a szigorlatok őszi való elhalasztása.

Kitérő megjegyzés a szegedi sajátosságról. Az ELTE-re átiratkozott volt szegedi egyetemisták számára meglepetés volt, hogy ott a magyar szakon belül egészen más a szerepe a nyelvészetnek. Egyrészt azért, hogy a szegedinél kevésbé nyelvtörténet-centrikus, másrészt a számonkérés, a vizsgákra, beszámolókra való felkészülés sem olyan nehéz, mint az előző

testületiségének" megléte. Egy olyan szerkezeti és szellemi függetlenség, ahol az állami és a különböző intézmények lerögzített határok között, egymást kölcsönösen, szerződészerűen támogatva működnek. Egy kitérő megjegyzés.

A létező szocialista gazdaság elemzésekor, szembe kell nézni azzal, hogy az eredendően hiánygazdaságként működik, amelyben belső adottságaiból adódóan szükségeltetnek a centralizált, paternalista irányítás különböző módszerei és fokozatai. Az emberi tőke, mint az egészség és a tudás megteremtése és fejlesztése egy bizonyos, a nem közvetlenül emberi tőkével foglalkozó ágazatoknál jóval előbb jelentkező minimális szinten túl, csak közvetlen egzisztenciális (anyag, intellektuális és emocionális) érdekelttség által lehetséges. Ez hosszútávon az egész gazdaságot és a társadalmat meghatározza. (Gondoljunk csak a népesség egészségügyi állapotára, az iskolai végzettségre, technikai-szellemi kapacitásokra stb.)

1.2.2. Az egy, vagy két ill. másfél szakosság kérdése az egész bölcsészképzés felemásságát felveti: tanárt vagy kutatót képeznek? Jelenleg épp a felemásságból adódóan igazából egyiket sem. A pedagógusi pályára való felkészítés elméleti (a gyakorló tanítás kivételével), a hallgatók igazából nem tanulják/veszik komolyan. A két ill. három szakkal (történelem + irodalom + nyelvészet), a már említett magas óraszámokkal és vizsgaszámokkal a szakmai munkában sem lehet elmélyülni.

Az átfogó egyetemi reformok elakadása és tantárgykorszerűsítéssé való zsugorodása óta a változtatni akarás egyik fő iránya az óraszámcsökkentés. Ez azonban a szakok számának rendezése nélkül nem lehet egészségesen eredményes. Az óraszámok csökkentésével, vagy a tantárgyak, vagy a tananyag mennyiségét kellene csökkenteni. A jelenlegi tendenciák ezzel ellentétes irányba mutatnak. Ám az ideológiai tárgyak szükséges óraszámcsökkentésében épp úgy nem bízhatunk, mint az oktatók áttérésében új, korszerű oktatási módszerekre. Az oktatás minőségén adminisztratív csökkentéssel nem sok javítást lehetne elérni, hisz épp az a baj, hogy alacsony a szemináriumok és előadások határfoka, így ezzel csak az egyébként is felesleges túlterheltséget enyhítenénk, vagy vinnék át más területekre.

Bölcsészképzésünk válsága a képzés minőségében, a kikerülő ismereteinek más értelmiségi pályákéhoz képest elmaradó konvertálhatóságában, felkészületlenségben nyilvánul meg.

Tényleges változtatást csak a két- ill. háromszakosság megszüntetésével lehetne elérni.

Az órákkal, olvasmány és referátum feladatokkal leterhelve és szétdarabolva képtelenség minden követelménynek tartósan, hasznosan jó színvonalon eleget tenni, minőségi, egyéni munkát végezni. A helyzet súlyosságát az is jelzi, hogy a másod és negyedéves szigorlatra egyre többen készülnek a Száz híres regény és a gimnáziumi tankönyvek alapján.

A megoldás, amit már a nyolcvanas évek elejétől hangoztatnak diákfórumokon: az egy, vagy másfél szakosság bevezetése lenne. Egy ilyen gyökeres szerkezeti változásra azonban a közeljövőben nincs remény. A gyakorlatban ezt egyre többen egyénileg oldják meg: az egyik szak leadásával, a másik szakhoz illeszkedő C szak felvételével. Vagy úgy, hogy a két szak

mellé felvesznek még egy C szakot és a tőle távolabb álló szakot elhanyagolva, éppen csak végzik. (Erre is jó a vizsgacentrikus képzés, hisz így simán túl lehet jutni a vizsgákon.) A hallgatóság többsége pedig a teljesítményvisszafogás ösztönös módszerével él. De kinek jó ez?

A kétszakosság híveinek legfőbb érve az, hogy a középiskolai oktatásban kétszakos tanárookra van szükség. Ezzel szemben azon túl, hogy társadalmilag sem lehet elfogadni a bölcsész- és a középiskolai tanárképzés azonosítását, felmerül a kérdés, hogy tényleg kétszakos tanárookra van-e szükség a középiskolákban? A "jobb" gimnáziumokban nem csak azt figyelhetjük meg, hogy az egy tanárra eső órák száma alacsonyabb, hanem azt is, hogy általában egy tantárgyat tanít. A középiskolai oktatás színvonalán is csak a tanár túlterheltségének csökkentésével, a személyes odafigyelés szerepének növelésével lehet változtatni. Mindehhez több pedagógusra és nagyobb felkészülési lehetőségekre van szükség. (Napi 5-6 óra mellett hogyan lehet szakmailag tisztességesen felkészülni, lehet-e rutinból élettől megtölteni az órákat?) A több és jobban fizetett pedagógus foglalkoztatása jelentős népgazdasági, költségvetési kérdés. Az ország jelenlegi gazdasági helyzetében erre sincs sok lehetőség. Az egyetem a jelenlegi önmagát újratermelő egészségtelen körforgásból (gyenge középiskolai felkészültség-gyenge egyetemi tanárképzés-gyenge középiskolai oktatás...) felszámolásából, a szakcsökkentés szorgalmazásával vehetné ki a részét.

A kétszakosság híveinek másik érve az, hogy a kétszakosság megóv a beszűküléstől, a szakbarbizmustól. Ez akkor lenne igaz, ha a jelenlegi rendszer tényleg az lenne, aminek ideálisan gondolják. Nem pedig egy "mindenből egy kicsit" képzés, amelyre sokkal inkább a felszínesség, mint a nyitott, szintetizáló gondolkodás a jellemző. A beszűkülés ellen egy-egy tudományterületen (és képzési rendszerén) belül a legcélszerűbb küzdeni, mert így lehet leghatásosabban azt a gondolkodásba beépíteni, másrészt már csak azért is, mert ez az adott tudománynak is hasznára válik. Az egyoldalú látásmódon a nagyobb óra-, tantárgy-, előadói-, tanulmányi csoport választási lehetőséggel lehetne változtatni. A jelenlegi szervezeti és személyi feltételek között a szegedi bölcsészkaron erre nem sok lehetőség van. (Az ELTE-n már csak az intézmény nagyságából adódóan erre sokkal jobbak a lehetőségek.)

1.3. A következőkben az egyetemi tevékenység három fontos csomópontjáról lesz szó: a diákok és tanárok szelekciójáról (1.3.1.), a szemináriumokról (1.3.2.) és a vizsgákról (1.3.3.)

1.3.1. Az évtized elején, amikor lehetőség látszott egy nagyobb egyetemi reformra és különböző koncepciók jöttek létre, az egyik fontos kérdés az egyetemi fölvételi módszere volt. Ma már ez nem tűnik olyan fontos kérdésnek, hisz a megnövekedett felvételi létszám miatt, az arra érdemesek jórészt bejutnak az egyetemre. Ennek eredménye a már elindított képesség- és pályaalakmassági vizsgálatok, amelyek alapján hathatósabban szelektálni lehet azokat, akik nem alkalmasak a tanári pályára. Az új felvételi rendszer következtében, a középiskolában kevésbé alakul ki határozott szakmai érdeklődés, mert minden tárgyból egyaránt jó eredményt kell elérni a sikeres egyetemi felvételihez. Amikor az

egyetemen a tanulmányok két szakra szűkülnek, már nincs olyan szakmai érdeklődés, hogy elmélyüljön egy adott témában. A motiváció hiányát, az általános tehetetlenséget nem akarom a felvételi rendszerére fogni, de minden bizonnyal ez is jelentős szerepet játszik létrejöttében.

Tanulmányok közbeni szelekcióról nem igen beszélhetünk a szegedi bölcsészszkaron. Egy reális, színvonalemelő szelekció csak akkor működhetne a bölcsészképzésben, ha lenne egy olyan objektív követelményrendszer, amelyet magas színvonalon, egzakt, mérhető módon mindenkinek teljesíteni kell. (Nagyobb szerep juthatna a felmérő teszteknek és a házidolgozatoknak. Lehetséges, hogy egyes tantárgyakban ez nem megoldható. De véleményem szerint, ha pl. történelemből az egyetemi felvétel kérdését egy teszt alapján el lehet dönteni, egy kollokvium esetében is meg lehetne ezt tenni.

Sokkal kényesebb kérdés az oktatók szelekciója és munkájuk értékelése. A HKR kezdeményezés kudarcának is az volt az egyik oka, hogy a résztvevő hallgatók azt hitték, hogy ezt jobb híján nekünk kell megtenniük, de nem vállalták és nem is vállalhatták a köztudottan gyenge színvonalú oktatók név szerinti megnevezését. Az oktatók munkájának véleményezése és a személyzeti politika a tanszékek és a kar vezetőinek feladata. A hallgatók véleményezhetnek, de ennek még eddig nem volt látható eredménye, néhány oktató sértődésén túl. Így ennek különösebb népszerűsége nincs a hallgatók között. Ez a helyzet mindaddig nem fog megváltozni, míg a kar és a tanszékek vezetői nem lesznek anyagilag és egzisztenciálisan érdekelve az oktatás színvonalának emelésében. Gyökeres szemléleti és szerkezeti változásokra van szükség, hogy természetes legyen az oktatók nyilvános pontozása, a szabad tanárválasztás és a színvonalnak nem megfelelően dolgozó oktatók elbocsátása. A problémák eleve az egyetemen bentmaradók kiválasztásával kezdődnek. A jelenlegi állapotok között, ezt a kérdést nemigen lehet megnyugtatóan rendezni. Ebben valószínűleg a "próbaidős oktatói" státusz segíthetne. 1-2 év, amikor kiderül valakiről, hogy mire is képes. Csak ha teljesíti a követelményeket maradhat bent az egyetemen.

A szelekció (tehetetlen) lehetetlensége miatt, a szegedi bölcsészszkaron (de másutt is van ilyen) komoly vákuumok alakultak ki az oktatásban. (Ilyen például az esztétika oktatásé.) Másrészt, amikor egy-egy szakhoz új tantárgyak felvételét teszik kötelezővé, tantárgyi reform keretében nem tesznek lépéseket (vagy talán nem is tehetnek az illetékesek?) a személyi feltételek biztosítása érdekében. Erre példa karunkon a hatástalan néprajzoktatás.

1.3.2. A mindennapi egyetemi tevékenység legnagyobb részét a szemináriumok és az erre történő felkészülés tölti ki. A szemináriumoknak három típusa jellemző. A leggyakoribb a referátumokra épülő. Ezekre a kötelező olvasmányokat a referálón kívül, csak alkalmanként és részleteiben olvassák el. Így a referátumokhoz, amelyek általában a szakirodalom jobb-rosszabb összefoglalásából állnak a szeminárium vezetőjén és az esetleg felkért korreferenseken kívül más nem is igen szól hozzá. A referátumot hallgatók általában nem jegyzetelnek, gyakran nem is lehet az előadás módja miatt, nem sok marad meg a hallottakból. Ezeknek a szemináriumoknak a jelentős része felesleges időtöltés. Egy másik forma, amikor az oktató visszakérdezi, kombinatív

egyetemen. Köztudott, hogy a magyar szakosok többségének nagyon nagy tehertétel a nyelvészet és többségük nem szereti, s amennyire csak lehet el is hanyagolja ezeket az órákat. Ez csak egy példa arra, hogy egy-egy sajátosság mennyire tudja befolyásolni az egy-egy szakhoz való viszonyt.

2. A felsőoktatási intézményekben folyó történelemtanítás helyzetét elsősorban az intézmények és nem a szakma határozza meg. Most azért kell mégis ez utóbbival foglalkoznunk, mert egyre nagyobb a szakadék az egyetemi képzés és a megújuló, európai szinten álló magyar történettudományunk között. A történeti tudat alakításában nagyon fontos szerepe van a középiskolai történelem oktatásnak, aminek színvonalát elsősorban az egyetemről kikerülő korszerűbb, a tudományosság színvonalához közelebb álló tanárok emelhetik. Épp ilyen fontos a történész utánpótlás kérdése is. Tehát nem mindegy, hogy milyen az egyetemi képzés minősége és a tudományosság viszonya.

2.1. A nyolcvanas évek elején, közgondolkodásunkban a nemzeti múlt, a nemzeti identitás, a nemzeti tudattal kapcsolatos kérdések előtérbe kerültek. Ez új feladatok elé állította a történészeket. Az Európához és Kelet-Közép-Európához való történelmi viszonyunk, a XX. századi magyar történelem újraértelmezésének és a kialakuló szocializmus modelljének elemzése tekintetében. Szűcs Jenő, Hanák Péter, Kosáry Domokos, Berend T. Iván, Ormos Mária, Balogh Sándor, Romsics Ignác, Laczkó Miklós, Szabó Miklós, Krausz Tamás munkái már az új tudományos és társadalmi igények (és lehetőségek) szellemében készültek. A szakmai színvonal jelentős emelkedése mellett a nyolcvanas évek elején a História c. lap tudományos-szemléleti közvetítő, tematikus számaival, hiánypótló és témaorientáló, különkiadványaival új szempontokat meghonosító szerepét, a legfontosabb szerkezeti változásokat tükrözi a történettudományban.

2.2. A fentiekkel kapcsolatban két fontos változást kell kiemelni: a magyar mindennapok történeti kutatásának igényét és előtérbe kerülését, másrészt a történetírás és történettudomány viszonyát.

A magyar történetírás történeti fejlődésünk sajátosságaiból - adódóan politikatörténet centrikus. Mégpedig egy olyan elsősorban eseménytörténet centrikus történetírásunk volt, amelyben a politikai indítékok sokszor központi helyet kaptak. Vagy nyilvánosság hiányában a valós problémák megvitatása helyett a múlt nézés, a vita a pótcselekvés funkcióját töltötte be.

Voltak kezdeményezések a magyar mindennapok feltárására, egyrészt a művelődéstörténet (Domanovszky Sándor), másrészt a történeti társadalomnéprajz (Gunda Béla, Fél Edit, Hofer Tamás, Szabó László) területén, de ez nem volt olyan átütő, mint a hatvanas évek egyre színvonalasabb gazdaságtörténet-írása, illetve a hetvenes évektől a politikatörténeti eseményeket egyre inkább társadalmi környezetükben és összefüggéseiben vizsgáló történetírás. E megújulással kapcsolatban azonban nagyon nagy gond az, hogy ez a makrovizsgálatok felől indult el. Azaz helytörténetírásunk továbbra is - eltekintve néhány kivételtől, lásd a salgótarjáni konferencia előadásait - elmaradott abban az értelemben, hogy az országos események helyi kivetülésére

koncentrálni leginkább. /Ennek sok oka van, de mindenképp az egyik legfontosabb ezek közül, a vidéki középiskolákba, múzeumokba kikerülő történelem szakosok nem elég korszerű /szemléleti és módszertani/ felkészültsége./

A másik problémakört álproblémának is tekinthetjük - felszínesen szemlélve -, hisz a történetírás és történettudomány nem válik és nem is válhat teljesen egymástól. Tudományosságunk hagyományából adódóan, az előbb már említett, még mindig jelentős politikatörténeti túlsúly együtt jár a történeti munkák jelentős részének leíró és nem problémacentrikus jellegével. Természetesen a tárgy sajátosságából adódóan, a leíró jellegnek fontos szerepe van a történettudományban. De a módszerbeli és szemléleti, elméleti eredményeket a társadalmi szükségletekkel együttthaladva egyes társadalmi problémák tematikus feldolgozó elemzésével lehetne legeredményesebben hasznosítani. Elgondolkodtató az, hogy az újabbnál szegénypolitika, vagy értékrend történeti szerkezetváltozásaival szociológusok foglalkoznak (Ferge Zsuzsa, Hankis Elemér). A leíró és nem elemző szemlélet az egyetemi reprodukcióra orientáltsággal együtt, nagyban hátráltatja a történettudomány korszerűsödését.

2.3. Ezek után csak jelzésszerűen azokról a gondokról, amelyek a további szakmai előrelépés hátráltatói.

2.3.1. Helytörténeti munkák közül, elsősorban a falusi, kisvárosi településekkel foglalkozók jellemzője a helyi társadalom helyett a makrotársadalom változásain alapuló megközelítés. Gyakoriak a gyorsan reprezentatív célokra összeállított, felszínes helytörténeti kiadványok. Kevés az ilyen tárgyú, jegyzetekkel jól ellátott dokumentumgyűjtemény.

2.3.2. Az 1945 előtti hagyományokkal szemben napjainkban nincsenek, vagy nem jöhetnek létre különböző iskolák. A kutatások főváros és intézetcentrikusak. A különböző kiadványok szintén elsősorban Budapesthez kötődnek, bár egyre több a vidéki honismereti kiadvány, aminek azonban alig van recepciója.

2.3.3. Kevés a forráskiadás. Ez egyrészt hátráltatja az új eredmények és szempontok létrejöttét, másrészt a munkákban való részvétellel több fiatal kutató jutna megfelelő módszertani ismeretekhez.

2.3.4. Több olyan konferenciára lenne szükség, ahol a középgeneráció (25-30 év) is bemutatkozhatna, vitázhatna. A jelenlegi rendszerben, vagy reprezentatív (gyakran akadémikus) konferenciákat, vagy egy-egy korszak, régió kérdéseivel foglalkozók rendezvényeket szerveznek. A Történettudományi Intézet vitái szűkkörűek, a tudományos minősítésre beadott munkák vitái ezen túl gyakran érdektelenek is. Ebből a szempontból szükség lenne több, a Salgótarjánban megkezdett rendezvénysorozathoz hasonló program létrehozására.

2.3.5. Középiskolai tankönyveink sürgős és gyökeres korrekcióra szorulnak. Már a jelenlegi helyzetben, amikor a tudomány jelenlegi színvonalától az egyetemi képzés lemaradt is, igen nagy a szemléleti és értelmezésbeli különbség a középiskolai és az egyetemi oktatás között. Ezen az egyetemi képzés színvonalának emelésével együtt, csak a tankönyvek korszerű újraírásával lehet segíteni. (Pl. a jelenlegi IV.-es tankönyvben, meg sem említik a határainkon túl élő magyar kisebbséget!) Más

területeken a természettudományos tantárgyakban és irodalom tekintetében, magas színvonalon, ez már megtörtént.

2.3.6. Ha megnézzük azt, hogy kik publikálnak a Históriaba, megdöbbenve kell tapasztalnunk, hogy a vidéki felsőoktatási intézmények történelem tanszékeinek dolgozói elvéve szerepelnek itt íásaikkal. A főváros centrikusságon túl azonban a háttérben az oktatók különböző okokból adódó (leterheltség, tehetségtelenség, ambícióhiány) vékonyka tudományos munkája és az előbb jelzett szerkezetváltozásba való be nem kapcsolódása áll. Az egyetemi képzés elszakadt a szakma fejlődésétől. Az erre igényt tartó hallgatók szinte autodidakta módon, egymástól tanulva képzik magukat.

3. A történelem szakok sajátos problémáinak okait nem lehet elválasztani a felsőoktatás, ill. a bölcsészképzés gondjaitól. a következőkben a történeti képzés legszorítóbb részletkérdéseit jelezzük.

3.1. Tisztázatlan és épp ezért kidolgozatlan a szakon belül a kutató és tanárképzés.

3.2. A XIX. sz. közepétől visszamenőleg szükséges latin nyelv oktatása elégtelen. (Kevés az óraszám, s az oktatók és a hallgatók egyaránt nem veszik komolyan. Az utóbbiak talán azért, mert tudják, hogy az egyetem alatt nem lesz rá szükségük a szemináriumi munkához.) A középiskolából hozott hátrányt az egyetemen kellene pótolni, ami jelenleg nem történik meg.

3.3. A modern (nyugati) idegen nyelvek használatát szintén nem követelik meg a szemináriumokon, házidolgozatokban. Így, ha valaki tud, vagy tanul nyelveket, ennek nemigen van hatása tanulmányi munkájára. Kivélt képeznek az idegennyelv szakosok, de nekik sem használják ki nyelvtudásukat.

3.4. Mivel jelenleg az 4-5 évben folyik histográfiai képzés (ami egy-egy korszak áttekintéséből áll), amikor nagyon sokan már csak beszámolnak. Hiányzik a történetírás történetének oktatása. Ezt mindenképp a tanulmányok első felében kellene oktatni.

3.5. Hiányzik a történetfilozófia oktatása a szakon belül. A histográfiai ismeretek hiányával együtt ennek köszönhető a végzetek elméleti, szemléletű alulképzettsége.

3.6. A szakdolgozatok témaválasztása az esetek nagy többségében érdektelen, színvonala alacsony. Mivel a referátumokat nem kell írásban leadni és házidolgozatokat sem kérnek a hallgatóktól, ezért általában a szakdolgozat az első szakmai munka és itt találkozunk szembe a legalapvetőbb hiányosságokkal. (Cédulázás, bibliográfiai, jegyzetkezelési stb. ismeretek hiánya.)

3.7. A bevezetés a történettudományba tárgy csak látszólag ad ismereteket, mert gyakorlatok által ezt nem építteti be a hallgatókba. Problematikus, hogy a tantárgyat kizárólagosan középkorosok tanítják, így az új és legújabb kor kutatásának technikai és módszertani kérdéseivel nem találkoznak a diákok. Másrészt az ismeretek elmélyítése a szükséges latin nyelvtudás hiányában nem történik meg.

3.8. Pedagógiai gyakorlat mellett nincs (fakultatív) régészeti, múzeumi, levéltári, könyvtári gyakorlat a képzés során. Ezeknek az intézményeknek belső ismerete nélkül nemcsak a szakmai továbblépés nehéz, de a korszerű tanári munka sem igen képzelhető el.

3.9. Hiány van a jól tanulható egyetemi jegyzetekből.

3.10. A történelem felsőfokú alkotásának válságát jól példázva az egyre inkább haladó TDK mozgalom. Ez mára már abból áll, hogy a kétévenkénti OTDK-ra néhányan dolgozatot készítenek. Ezek az írások általában közelebb állnak a referátumokhoz, mint tudományos dolgozatokhoz. Az OTDK körüli zsűrizési gondok miatt, itt nem mérettetik meg igazán a dolgozat, nem is ismerik meg ezeket szélesebb körben, s emiatt aztán a 70-es évek közepe óta rengeteget csökkent az OTDK és a TDK mozgalom presztízse.

B.N.

Lycee Marcelin Berthelot

10 Avenue Jean Jaures

93 500 Pantin

PAR SOLIDARITE AVEC LES ETUDIANTS ,LE LYCEE DE PANTIN EST
EN GREVE CONTRE LE PROJET DEVAQUET-MONORY:

-INTERDICTION ET SUPPRESSION DU LIBRE ACCES A L'UNIVERSITE DE
TOUS LES BACHELIERS

-SELECTION GENERALISEE PAR L'INTERDICTION DU PASSAGE D'UN CYCLE A
L'autre

-LA REMISE EN CAUSE DU CARACTERE NATIONAL DES DIPLOMES,
SEULE GARANTIE PERMETTANT L'EGALITE DEVANT LA RECHERCHE D'UN
PREMIER EMPLOI

DEVANT CES MENACES NOUS DISONS:

-NON A LA SELECTION PAR L'ARGENT

-NON A LA DEVALORISATION DU BAC

-NON A LA REGIONALISATION DES DIPLOMES ET A L'INEGALITE DE LEUR
VALEUR

-OUI A L'EGALITE UNIVERSITAIRE SANS DISTINCTION SOCIALE

-OUI A L'ENTREE DE TOUT BACHELIER EN FAC.

LYCEENS,ETUDIANTS ,UNISSONS NOUS CONTRE CE PROJET .

MANIFESTATION le 27 nov
place de la Subongre
14h

MARCELIN BERTHELOT Gimnázium

Szolidaritásban az egyetemistákkal a Patin-i gimnázium is sztrájkba lép a DEVAQUET-MONORY tervezet ellen:

- ez az érettségizők az egyetemre való szabad bejutásának letiltása és eltörlése,
- ez a szelekció általánossá tétele az egyik ciklusból a másikba való szabad átjutás megszüntetésével,
- ez a diplomák országosan egyenlő értékének kétségesse tétele, amely eddig az egyedüli garanciája volt az álláskeresésben való egyenlőségnek.

E veszélyek ismeretében:

Nemet-mondunk a vagyon szerinti szelekcióra

Nemet-mondunk az érettségi értékének lecsökkentésére

Nemet-mondunk a diplomák "körzetesítésére" és ezek értékének vidékek szerinti megkülönböztetésére.

Igent-mondunk a társadalmi megkülönböztetés-mentes egyenlőségére az egyetemeken

Igent-mondunk minden érettségiző karokra való bejutására

Gimnazisták, egyetemisták, fogjunk össze a törvénytervezet ellen!

Tüntetés: november 27., 14 h Sorbonne-tér

Párizs '86

Heinrich Heine, aki a forradalom lelkes híve volt, 1831-ben ezt írta Párizsból: "A sikeres forradalomhoz hozzátartozik a szép idő." 1968 májusában nem volt rossz idő, a forradalom mégis megghiúsult. 1986 novemberében a lázongó diákok felett végre kiderült az ég. Vajon ez szerencsét hoz?

1968 - 1986 A történelem játéka a számokkal? Önmagát ismétli a történelem?

Százezrek az utcán, mindenki barát, egész Franciaország fiatal és az oldalukon áll. Aki akart '68 májusára emlékezett, bár a diákok megmondták: '68 májusa elmúlt!

Nemcsak Párizsban, hanem Lille-ben, Lyonban, Saint-Etienne-ben és Marseillesben is sokan vonultak az utcára és azt bizonygatták: "Nem képviselünk többet egy tiltakozó diákmozgalomnál. Ez egyáltalán nem politikai megmozdulás!"

Miért vonultak az utcára a diákok?

A diákok kivonultak az utcára, de nem azért, hogy Franciaországot megváltoztassák, Párizst káoszba döntsék, vagy, hogy a kormányt elűzzék. Céljuk egy törvény megakadályozása volt, amelyet nem tartottak fair-nek. Barrikádok? Nem! Erőszak? Nem, nem, nem! Hogy mégis verekedésre került sor, megrendítette őket.

A 77 francia egyetem közül 50-et ragadott magával a forradalmi hullám. Több ezer középiskolás csatlakozott az akcióhoz. Hadat üzentek egy felsőoktatási törvénytervezetnek, amellyel a közoktatásügyi miniszter, Alain Devaquet ajándékozta meg őket.

Novemberben ez a felsőoktatási reform keltett megütközést. Rombadólt az egyenlőség szent francia elve! Mostantól minden egyetemnek jogában állna - ennek alapján - az érettségizett jelentkezők legjobbjait kiválasztani. A tervezett reform tehát egyfajta "numerus **el**assust" akar bevezetni (a felvételiknél szigorúan megszabja a felvehetőek számának felső határát). Aki a szelektálást átvészeli, ráadásul magasabb beiratkozási költséggel kell számolni: 400 franktól 900-ig terjedhet ez az összeg.

A reform megkérdőjelezi az egyetemek közti egyenlőség elvét is. Minden diplomán kötelező feltüntetni az egyetem nevét. A jelentéktelenebb vidéki intézmények hallgatói attól félnek, hogy a "harmadosztályúság" szégyenfoltjával hátrányos helyzetbe kerülnek".

Ez egy iszonyú rendszer, amellyel eddig csak az elit iskolák, Grandes Écoles, választották el a kiugró tehetségeket a csupán szorgalmasoktól - a társadalom ellenzése nélkül. Sőt; tisztelet övezte a "Nagy Iskolák" 80 000 kiválasztottját, akik közül a politikai élet, a gazdaság és az államigazgatás vezetői kikerülnek.

Ennek ellenére a diákok az egyenlőség mítoszát hűséggel őrizték. A szelekció igazságtalanság - mondták; a gyengébbeket háttérbe szorítja.

1986 ősze előtt Franciaország középiskolásai és egyetemistái passzív ellenállásba húzódva éltek, álmodoztak. Egészen egyszerű volt: önkéntesen felmentették magukat a realitás, erkölcs és kultúra "tantárgyak" alól - és az élet szép volt.

Mivel ifjúságukat egyetlen álomban töltötték, egy napon úgy érte a diákokat a világgal való találkozás, mint egy súlyos baleset. Akaratuk ellenére felnőttek - és csupán tizennégy nap alatt.

Egy politikailag kevés jelentőséggel bíró törvénytervezet miatt, Jacques Chirac, kormányfő eddigi legsúlyosabb vereségét szenvedte el; "nyílt kapitulációra kényszerítették" - állapította meg "Le Monde". Az ötödik köztársaságban a hatalomért folyó harcban ez új lehetőséget adott konkurensének, a szocialista államfőnek, Mitterrandnak, hogy újból előrelátó államférfinek bizonyuljon azok után, hogy az utóbbi hónapokban Chiracnak sikerült az államfőt egy többnyire reprezentatív szerepkörbe visszaszorítani. Összegezve Chirac és ultrajobb belügyminiszterének, Charles Pasquanak "törvény és rend" filozófiája, amelynek szellemében március óta a franciaországi "nagy fordulatot" sürgetik a belpolitikában.

November végén jobb- és baloldali tüntetők és a CRS rohamrendőreinek összezsapásai riasztották fel a lakókat a párizsi "Latin Negyedben" (diáknegyed). Egy halott, háromszáz sebesült, égő autók, barrikádok és kifosztott üzletek - mindez '68 májusára hasonlított. De nem a zendülők miatt tört ki kormányválság, a kormány önmaga felelős érte. A kis csoportok provokációi kapóra jöttek a belügyminiszter, Pasqua CRS rendőrei, akik brutalitásukról hírhedtek, most lecsaphattak, gumibottal támadtak minden fiatalra.

Két motoros rendőr halálra gázolta a 22 éves diákot, Malik Oussekiné-t. A tiltakozóknak immár volt egy hősi halottjuk. Pontosan annak volt a jelképe, akit a diákok véleménye szerint ezzel az elnyomó, represszív kormánnyal szemben a leginkább védelmezni kell. Diák volt, algériai származású francia. A diákok nem kétlik "ha Malik nem lett volna barnabőrű, fekete hajú - ma is élne".

Órákon belül lázadás lett a tiltakozásból. A kezdeti gúnyolódó jelmondatok helyett, amelyek a közoktatási minisztert, Alain Devaquet-t vették célba már elkeseredett hangú szavalókórusok hallatszottak, "Le Chirackal!", "Pasqua gyilkos!". Párizsban több százezer fiatal vett részt a gyásztüntetésen a központ körútjain. Jelszavuk óva intette a kormányt: "Plus jamais ça" - soha többé ilyesmit!".

A Chirac kormány egyhamar nem fogja ezt megkísérelni. Mert a fiatal tüntetők már pusztá tömegük és határozottságuk folytán térdre kényszerítették a kormányfőt - a politikai pártok lényeges segítsége nélkül.

A fájdalmas vereség több lépcsőben érte Chiracot: először kénytelen volt eltörölni a felsőoktatási törvény három vitatott pontját, majd menesztette a minisztert Devaquet-t, végül visszavonta az egész törvényt.

A diákok elől menekülőben "további kincseket" is hátrahagyott: a külföldiek ellen irányuló törvényt az állampolgárságról, a magánbörtönök bevezetésének tervezetét és annak tervét, hogy a kábítószerélvezőket törvény szerint bűnözőnek bélyegezzék. Most mindezeket a törvényjavaslatokat meghatározatlan időre

elnapolták. Chirac, aki az általa végrehajtott fordulatot olyannyira siettette, hogy hat fontos törvényt rendes parlamenti vita nélkül, bizalmi kérdésként a nemzetgyűléstől kikényszerített, most ölbe teheti a kezét. "Szünet" - írja a francia sajtó.

Chiracnak ez nemcsak miniszterelnökként okozott kárt, hanem a '88-as elnökválasztás esélyeseként is.

A mérsékeltek, potenciális választói, szemében kormánya először is megfelelő ítélőképesség hiányában kiprovokálta a diáklázadást, majd makacsságuk túl messzire hagyta fejlődni az eseményeket és végül csak engedékenységgel keríthette ellenőrzése alá egy jövőbeni államfő számára nem éppen a legjobb minőségi bizonyítvány.

A jobboldali választók szemében Chirac szégyenteljesen engedett az utca nyomásának. "A diákok egészen meztelenül akarták látni a kormányt - nos, hát látták." - jegyzi meg némi gúnnyal a jobboldali, radikális "Nemzeti Front" vezetője, Jean-Marie Le Pen. Utólag világossá vált, hogy a kormány mennyire rosszul ítélte meg az ifjúsági tömegmozgalom fenyegető erejét, vak volt a diákok kéréseit, törekvéseit illetően. A konfliktus elhatárolható okait még sokáig eltakarták a politikai következmények.

Párizsban az a fiatalság tiltakozott, amelynek egyre többet kell teljesítenie, de intellektuális teljesítményét egyre kevésbé értéklik.

Minden negyedik francia 16 és 25 év között munkanélküli. Minden második diák a diploma megszerzése előtt otthagyja az egyetemet. Az egyik oldalon a francia ifjúság a technikai civilizáció szorításában, nyomasztó határában nő fel, videoclippek csillogásában, növekvő kábítószer problémával és bűnözéssel - de iskolai világuk megmarad archaikusnak. A kreativitást kevésbé követelik meg, mint a magolást és diplomák gyűjtését, valamint a vizsgajegyeket, amelyek megszerzése Franciaországban szintén a létért folytatott küzdelemmel ér fel. Aztán egyáltalán nem a biztos jövő integet: Minden harmadik végzett hallgató nem kap állást.

A túlzásúfolt egyetemek nagyon rászorulnának a szellemi megújulásra. Maga a Sorbonne is, a francia szellem szimbóluma, lezúllott egy francia akadémiai átlagintézmény szintjére.

Minden ami a nevelést, az iskolát és az egyetemet érinti, a művelt Franciaországban a legnagyobb jelentőséggel bír; izgalomba hozza a nemzetet - mindez megmagyarázza, miért vonul azonnal annyi diák az utcára. De az is közrehat, hogy az állandó ellenőrző tekintetek keresztútjében élő fiatalság idegesen reagál, ha a nyomás még fokozódik. Szemmel láthatóan ezt a hatalmon lévők közül csak egy valaki látta világosan Párizsban: a szocialista Mitterrand. Ő, már a várható robbanást megsejtve, akkor kiadta a jelszót: "A nemzeti összetartás minden másnál előbbre való!", amikor a rendőrséggel való első összetűzésben két diákot könnygázgránáttal súlyosan megsebesítettek.

Majdnem ugyanezekkel a szavakkal csendesítették le az 1984 júniusi iskolai-krízist. Mintegy másfél millió francia, többnyire szülők tüntettek akkor a szocialisták azon szándéka ellen, hogy a jobbára katolikus magániskolákat a nyilvános közoktatási rendszerrel egybehangolják. A kormány kénytelen volt a növekvő ellenállás elől kitérni. Mitterrand visszavonta a

vitatott törvényt és leváltotta miniszterelnökét Pierre Mauroy-t. 1984-ben nem voltak sem halottak, sem sebesültek sem pedig verekedők - emlékeztet az államfő.

Eljött Mitterrand órája. A megfelelő időben és a megfelelő szavakkal, egyszerű, de kifejező gesztusokkal az államfő a lázongó diákok védőszentjévé vált. Egy rádióinterjúban dicsérte "a meglepő érettséget" és kinyilatkoztatta "egyazon hullámhosszon vagyunk".

Mitterrand személyesen kereste fel a megölt diák családját és "a nagy szerencsétlenségben a nemzet részvételéről" biztosította a hozzátartozókat.

A sebesült rendőröknek meg kellett elégedniük az Elysée-palota kabinetfőnökének látogatásával.

Mitterrand nem hagyott ki semmit, ami a nemzet szemében Chirac politikai személyiségét kisebbíthette. Nyilvánvalóvá vált, hogy ténykedését nem korlátozza csak a saját szakterületeire, azaz a kül- és védelmi politikára, hanem beleszólást igényel a belpolitikába is, amelyet kelletlenül adott át a kormányfőnek.

A '86 őszi felkelés érzelmileg, nem politikailag volt megalapozva. A rendőrség ezt a békésen kezdődő mozgalmat gumibottal és könnygázgránáttal verte szét.

"Mit tettünk?" - kérdezték a diákok. "Miért vernek minket? Miért lőnek ránk?" "Bűnözők vagyunk?"

A bántalmazást jószándékaik elleni merényletnek tekintik. A bizalom, amit tanítottak nekik, összetört.

Védekeztek - megint csak szavakkal. A Malik emlékezetére rendezett nagyszabású tüntetésben Párizsban 200 000, vidéken félmillió fiatal fejezte ki együttérzését. A rendőrség a háttérben maradt.

Párizs szürke és hideg volt, éppúgy kimerült az ellenállásban, mint a diákok. Megelégtették a politikát, számukra a dolog befejeződött.

Visszatértek az egyetemek langyos tunyaságába és a Sorbonne porába. A forradalom nem nekik való: soha többé ilyesmit!

A "Der Spiegel" 1986 december 1-i, 8-i és 15-i cikkekből fordította és összeállította

Kuti Ágnes és Pesti Ágnes

Hagyomány

A Magyarország egyik cikke, a 68-as és 86-os párizsi diáklázadások gyökereit kutatva arra a következtetésre jut, hogy "diákok és zsaruk mindig is szerettek megmérkőzni egymással". Példaként a francia gólyaavatási szertartásokat emlegeti, ahol a frissen felavatottaknak kisebb akciókat kell végrehajtaniuk a rend őreinek rovására. Ezek szerint a rendőr-diák ellenszenv a megmozdulások fő motiváló tényezője, és mert ez az ellentét örök és általánosan elterjedt, a megmozdulások bárhol megtörténhettek volna. Képzeljük tehát most el, amint nálunk egy átlag gólya felavatása után az utcára vonul és különféle csínyeket eszel ki a sarkon posztoló rendőr bosszantására. Ahogy ez már szokás. Vagy amint az éppen esedékes oktatási törvénytervezet/rendelet ellen utcára vonult diákság vezére - két miniszter között - a követelésekről nyilatkozik a televízió riporterének. Ahogy a legutóbbi párizsi tudósításban láttuk. Vagy elképzelhetjük azt is, amint az éppen esedékes halott diáktüntetőről másnap utcát neveznek el. Ahogy Párizsban 68-ban vagy 86-ban tették. Mert az események ugye bárhol megtörténhetnek.

Párizsban például megtörtént. Nem először és nem is másodjára. Ők jóval korábban kezdték.

A párizsi diákok első nagy kivonulásán~~a~~ amikor mesterek és tanítványok az egyetemi autonómia megsértése miatt Orleansba mentek át, hogy új egyetemet hozzanak létre - több mint száz évvel az első közép-európai egyetem megalapítása előtt került sor. A kivonulás jogát pedig az 1229-es "Nagy Exodus" után is megtartották és átértelmezve bár, de máig él. Magának az egyetem fogalmának értelme is más ott és nálunk. A miénk sokkal szűkebb fogalom.

Az universitas itt pusztán az intézményt jelenti, míg ott, az emberek mentalításában megmaradt az eredetibb jelentéstartalom. E szerint az universitas elsősorban nem az intézményre vonatkozik, hanem arra a kooperatív viszonyra, amit tanulás és tanítás szabadságáért tanítványok ill. mester és tanítvány közt létrejön. Az egyetemet ez az együttműködés alakította intézménnyé, amíg nálunk a már meglévő intézményre próbáltak közösséget és közösségtudatot építeni.

Közösség, együttműködési képesség, autonómia, a kivonulás joga. Hagyományok. Nem olyan látványosak, mint a zsaru-diák ellentét. De az események bárhol megtörténhettek volna?

Képzeljünk el egy átlag magyar egyetemet...

Levél

Maczkó M. egy unalmas délutánon lekéssett vonatai, el nem olvasott könyvei, záróra után otthagyt sőrei, félig égett cigarettái, kihagyott filmjei, meg nem gyónt hazugságai, agyonébredt álmái között egy levelet talált, amelyet már legalább két éve nem írt meg, és most a limlomok között tűnődve úgy tűnt neki, nem is írja meg soha. A laktanyába címzett levél a következőképpen szólt:

"Tisztelt uram!"

(Szándékosan nem szólította elvtársnak, bár ez volt a régi megszólítás. De Maczkó M. annak idején is minden egyes alkalommal képmutató gazembernek érezte magát, amikor így szólította meg a címzettet.)

"Mindenekelőtt szeretném tudtára adni, hogy az Önnel kapcsolatos emlékeimet az azóta eltelt idő egyáltalán nem szépítette meg, talán ez is az ön rólam alkotott nem túl hizelgő képét támasztja alá, miszerint teljesen antiszociális, közösségbe beilleszkedni képtelen ember vagyok. Büszke vagyok a véleményére, arra, hogy engem kezelhetetlen, nevelhetetlen elemnek tartott, büszke arra, hogy az Ön szervezetébe soha nem illeszkedtem bele, hogy emiatt hányszor nyíltan is kigúnyolt. Kellemetlenül csikorgó "porszem" voltam az amúgysem túlságosan olajozottan működő gépezetben. S bár ezzel a magatartásommal akkoriban rengeteg kellemetlenséget okoztam magamnak is, ma a lelkiismeretem nagyjából tiszta, mert mégis csak sikerült kívül maradnom az Ön által képviselt regulákon - akkor is, ha nem tudtam sztoikus nyugalommal, felülről tekinteni a maga drótkerítéses társadalomszigetére. Sokszor már a hit utolsó maradványai is csak üres frázisnak tűntek:

"Az élet él, és élni akar, nem azért adott annyi szépet, hogy átvádoljanak most rajta véres, ostoba fenések". Ennél akkor sokkal szívemarkolóan tudtak megrémíteni az általam eszeveszetten üvöltött nótá soraira (leszek-e még boldog én) a perverz kielégülést kereső gúnyos válaszordítások (soha).

Már megbocsásson, de amikor utolsó napjainkban megpróbált parolázni velünk, a közös múltunkat valahogy kiszínezni, s emberként, egyenrangú emberként szólni hozzánk, úgy érzem az a ön származás vereségét jelentette.

Az ön által képviselt konvenciók szerint ma továbbra is fegyelmezhetetlen elem maradtam, és mai életformám sem állná meg a helyét az ön normáival szemben. Ma sem tudnám magának bebizonyítani, hogy a szemléletemben megállják-e a helyüket az ön által képviselt értékek más előjelű értékrendjével szemben.

Annak idején többször hangsúlyozta, hogy nagyon nem szeretné, ha én tanítanám az ön gyerekeit, és nagyon el van

keseredve, hogy talán a többi tanár is lehet hozzám hasonló. Nos, én se szeretném az ön keze alá adni a gyerekeimet, de mivel azt nincs módomban megakadályozni, ezért csak remélni tudom, hogy ő is megállja majd a helyét - illetve az ön szempontjából nézve ő sem állja meg a helyét a maga erőszakszervezetében."

Maczkó M. hümmögve letette a képzeletbeli levélpapírt, és úgy gondolta, valóban nem lett volna érdemes megírni és elküldeni azt a levelet.

V.M.

M E M E N T O

1.

Egyetlen könyvet bárki képes megírni. Megszületése önmagában még nem teljes- csak a mi műhöz való viszonyunk teheti azzá. Az, hogy érdemes-e egyáltalán elolvasni, csak utólag derülhet ki. Lehet fanyalogni vagy éppen felmagasztosítani, attól függően, hogy önigazolást (tudásunk rendszerezett reprodukálását) látunk-e benne vagy sem. Lehet divatos elméletek alapján hosszasan értekezve, semmit sem mondva beszélni róla. De lehet úgy is, hogy nem fontos a mű és az olvasó különválasztása. Így a megmérettetés alapjává az alázat válik, az alkotó és a befogadó kettős alázata.

2.

Ha a kritika végre hallgatni és figyelni is tanítana... Ha segítene elhíttetni, nemcsak mi, a mű is választhat bennünket...

3.

A mese elején a Legkisebb Fiú rögtön meghal. Ám a temetésén csoda történik: feltámad. Az összegyűlt gyászolók között erre pánik tör ki és ki tudja miért - tán valami rossz sátáni tréfát sejtve, de - agyonverik. Így a temetés rendjén befejeződik s a nép békésen távozhat.

H.Z.

Iránytű

1.

A publicisztikai műfaj elsősorban alkalmi, tájékoztató jellegű, a "mostra" koncentrált. Örök aktualitását szavai hitelességével, etikájával nyerheti. Ekkor válhat jelenkortudatunk őrzőjévé, ébresztőjévé.

A Diárium folyóirat nem pusztán sajtótörténeti érdekesség, a közelmúlt szellemi életének figyelemreméltó dokumentuma. Nemcsak szavai szándékában, de magatartásában is elkötelezett volt: nem rendszerhez, párthoz, hanem az ezek manipulációtól mentes kultúrához, a szabad szellemi élethez. Független kritikai életet kívánt s igyekezett megvalósítani lapjain. De a könyvkultúra ügyével való foglalatosság nem vezetett elszigetelődéshez. Humanista európeér szemével vizsgálta a legérzékenyebb, legfájdóbb kérdéseket is. Jellemző például, hogy Erdély visszakerülésekor sem bocsátkozott elragadtatott nacionalista szólamokba, pusztán annyit kért: csak jó magyar könyvet juttassanak a kinti olvasók kezébe. A közélet felé való nyitottságát kiállítások szervezése, pályázatok hirdetése éppúgy jelzi, mint az indulatos vagdalkozásoktól mentes viták vállalása. (Többek között Lukács Györgyről, vagy a kultúrában is érezhető főváros-centrikusságunkról.)

Egy ilyen lap létezéséhez eleve feltételeznünk kell egy nyitottabb, toleránsabb szellemi élet meglétét. Amikor a vitakészség - és képesség is természetes igény lehetett. Az idők változnak. Hiányérzeteink akkor is tovább fertőznek, ha nem beszélünk róla. A lap megszüntetésének okaként elég a "fordulat éve", körülményeire és az azt követő időkre utalni. Letűnt értékeink újrafelfedezését nem valami nemes gesztusként, hanem elodázhatatlan kötelességként kell várnunk. Ez nemcsak antológiák kiadását kell(ene), hogy jelentse, hanem számos más - a fentiek által is sugallt - szükségleteink újraéledését.

Elfeledett mottóként ma is itt bolyongnak a lapban elhangzott intelmek : Őrizzük meg az elmúló, s eltűnő világból azt, amit érdemes őrizni, amiért érdemes akár kis népnek lenni: az erkölcsöt, a szabadságot, s a nemzeti hivatást. Együttesen: ez a részünkre jutott "Európaiság" (Kenyeres I.)

2.

a Diárium - mint a könyvbarátok közlönye - 1931-től 1948-ig létezett, az utolsó tíz évben Kenyeres Imre szerkesztette. A publikálók közt volt Móra Ferenc, Kosztolányi Dezső, Füst Milán, Hamvas Béla, Weöres Sándor, Plinszky János, Mándy Iván - és még sorolhatnánk az ismert s az esetleg még felfedezésre váró neveket.

Soós Zoltán: Hadi játékok

Soós Zoltán kötetét forgatva kényelmetlen érzésünk támadhat: mintha egy régi-régebbi korból fennmaradt dokumentumot olvasnánk - mai dátummal. Azonban míg az elmúlt idők emlékei bizonyos érdekességgel bírnak, a mai irodalom pedig aktualitásával hat, addig Soós Zoltán versei e két réteg között állnak, és nem szerencsés ötvözetként. Hangsúlyoznunk kell: nem a témaválasztás ellen emelünk kifogást -- a költők már régen bebizonyították, hogy önkifejezésük tárgya, vagy ürügye bármi lehet. Soós Zoltán témái is arattak már sikert a múltban. Ha egy nemzet háborút visel, ha az a lét, hogy minden társadalmi osztály szimpátiája biztosítva legyen, akkor születhetnek a katonaeletet romantikus felfogásban megéneklő versek. Kézenfekvő lenne itt Petőfit idézni, aki annak idején szintén alkalmazta ezt a módszert. De nem is kell ilyen messzire visszatekintenünk: ha egy ország életében akár "hősi", akár válságperiódus áll be, ha a társadalom és gazdaság gyökeres átalakításának nehézségeivel kell megküzdeni, akkor valóban szükség lehet ilyen típusú, a katonaelet, vagy egy-egy nagyobb gazdasági hadművelet "katarziszát" megörökítő művekre. Irodalmi értékük ekkor sem biztosított, de úgy-ahogy mentheti őket feltételezett hasznosságuk - gondoljunk például a "klasszikus" termelési regényekre. Elképzelhető, hogy volt egyfajta tájékoztató jellegű, tudósítottak a kor problémáiról, eredményeiről. Más lapra tartozik, hogy ezt túlzás lenne szépirodalomnak nevezni. Soós Zoltán mindezt ma műveli és ezért hatnak versei legalábbis anakronizmusként.

Egy másik kérdés, ami felvetődhet bennünk: milyen olvasórétegre számít Soós Zoltán? Egy költő lehet idealista, szánhatja műveit "mindenkinek", de azzal eleve számolnia kell, hogy egyes rétegekben nem fog sikert aratni. Soós Zoltán állandó szereplői - katonatisztek, katonák, munkások - semmiképpen sem tekinthetők stabil olvasóközönségnek. Ezzel a ténnyel tisztában kell hogy legyen, és azzal is, hogy az értő közönség aligha fog értékelni egy olyan költőt, aki szonettet ír egy géppisztolyhoz, vagy jelzőzászlóhoz. Soós Zoltánnak nem kell bizonygatnia, hogy szándéka jó, bár műveit nézőponttól függően el lehet könyvelni irodalmi barbarizmusként és lelkes idealizmusként egyaránt. Egy biztos: ha egy vers önálló műként nem állja meg a helyét, ha magyarázni kell, vagy éppen a költői szándékkal mentegetni, akkor már nem lehet igazán jó. Ez érvényes Soós Zoltán írásaira is: inkább csak mosolyt fakasztanak. De nem abban az értelemben, ahogyan ez a költőnek "vidám" katonapoémáiban szándékában állott.

GTI jelenti I.

A délután verőfényt hozott, s lila dalra kélt Jenő bácsi a Dianától a túloldali Csemege egy csendes zugában. A cukrászda kirakatában, illatos kertecskében, gyönyöröközt lett Szalmon Ella Somlói Galuskáé, s csendes pi^{be}gések közt rájuk olvadt a csokimáz.

Hősünk bent volt. (Balról be.) a cukrászda ablakain csodásan csillantak meg a gyerekek otthagyt zsinnyomai, s hősünk tudta, valaminek történnie kell. Tisztában volt az ilyen délutánok történéseivel, ilyenkor a történések csak úgy le- és fel- járkálnak, s kiderülhetetlen a velük való találkozás.

Nem kellett csalatkoznia a NŐ jelent meg, s egy vágtázóbb tempóban közeledett a cukrászda felé. Mint később kiderült a NŐ fogalma az Isten eme teremtménye közötti párhuzam oly erősnek bizonyult, mint az életszínvonal s az emelkedő tendencia párosítása. Ő azonban csak jött és teregetett némán, s nem is nézett hősünkre, aki már akkor meggyőződött róla, hogy e nőt maga a mennybéli sem vinné a padlásra.

A hölgy belépett. Mosolya körbeért fején, s a dioptriák gyújtópontjába ért értelem a legmerészebb férfiszíveket is jégmarokba zárja.

- Egy Szomlói galuszkát kérek!

A Pénztárgép cseng, néhány fémpénz kerül izzadt tenyerekben, s Pavlovhoz száll a mirigyek fohásza. Galuska, nő egy asztalnál, s evés, evés ....., s közben könyvet vesz elő a Drága (S félig-szítt cigarettát inkább a számba a csókod íze helyett. - a szerző.) rajta felirat: Bevezetés a magyar nyelv és irodalom és történelem és filozófia és zene és és ..... . És hősünknek eszébe jutott: Szép vagy, mint egy bölcsészlány, s egy Somlói galuska véletlen találkozása egy cukrászdai márványasztalnál.